

УДК. 631.11.

Щурик М.В. д.е.н., професор,

зав. кафедрою фінансів і кредиту, проректор із наукової роботи

Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького

ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ НАУКИ З ВІТЧИЗНЯНИМ АГРАРНИМ СЕКТОРОМ

Проаналізовано нинішній стан розвитку вітчизняної аграрної науки. Доведено, що без наукового супроводу розвиток сільського господарства в цілому та відтворення земельних ресурсів, зокрема не забезпечить очікуваних позитивних результатів. Саме наука, знання, інтелект є тими підоймами, які допоможуть подолати негативи, що накопичились у сільському господарстві. Особливо значної шкоди завдав аграрному сектору розрив взаємозв'язку між науковими інституціями, які генерують інновації та готують кадри для сільського господарства (продуценти) і споживачами новітніх технологій (сільськогосподарські підприємства). Парадокс полягає в тому, що абсолютна більшість власників і користувачів земель аграрного сектора, по суті залишаються індиферентними до новітніх технологій, новітніх кадрів, які готують для сільськогосподарської сфери вітчизняні вищі, професійно-технічні училища тощо. Пропонуються заходи, які посилять значущість і роль вітчизняних наукових інституцій, підвищили їх конкурентноздатність.

Analysis of the current state of development of national agricultural research. We prove that without scientific support agricultural development in general and reproduction of land resources, including not provide the expected positive results. That science, knowledge, intellect are the levers that will help overcome the negatives that have accumulated in the rural anyone economy. Especially significant damage to the agricultural sector did break the relationship between science-governmental institutions that generate innovation and prepare personnel for agriculture (producers) and consumers of innovations (farms). The paradox is that the vast majority of owners and users of land agricultural sector, essentially remain indifferent to new technologies, innovation, training, preparing for the field of agricultural domestic higher vocational schools and others. The measures that would have increased the importance and role of national scientific institutes tions have increased their competitiveness.

Постановка проблеми. В Україні продовжує зростати розрив між науковими установами – продуцентами інновацій та споживачами продуктів науково-технічного прогресу, що ускладнює розвиток сільського господарства відповідно до вимог ринку, а також адекватне відтворення земель АПК.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток аграрного сектора в цілому, а також чинні засади відтворення земельних ресурсів вітчизняні та зарубіжні вчені тісно пов'язують із науковими дослідженнями, імплементацією продуктів інноватики. Саме інноватика є тим ключем, який дозволить подолати суперечності, які все частіше проявляються у нинішньому суспільстві в зв'язку з його розвитком. Інноватика – це нова комбінація факторів виробництва: нових і поліпшених продуктів та процесів; застосування технологій до нових галузей; одержання нового джерела сировини або напівфабрикатів; засвоєння нових ринків збуту; нових організаційних форм виробництва й управління [1]. Саме таке тлумачення «інновація» пропонує відомий вчений-економіст Й.Шумпетер. Щодо аграрного сектора, то, на нашу думку інноваційний шлях його розвитку передбачає організацію його діяльності завдяки використанню новітніх технологій, знань, інтелекту тощо. Слід зазначити, що найважливішою передумовою запровадження інноваційних

засад до розвитку вітчизняного аграрного сектора є пізнання законів онтології. Йдеться про те, що генезис і імплементація новацій у цій сфері органічно пов'язана з живими організмами, які нині поки що не пізнані людиною в достатній мірі. Ігнорування, або недооцінка цією особливістю може призвести до незворотних негативних процесів. Перспектива людства багато в чому визначається відповідно до законів природи, на які людина хоча і не впливає, але їх треба вивчити, щоб знати як влаштувати свою життєдіяльність, не йти всупереч вимогам природи [2, с.24]. В цьому, на наше переконання й полягає складність процесу генезису новацій науковими інституціями для потреб аграрного сектора.

Наукового супроводу вимагають також чинні засади організації аграрного виробництва, модель економічного розвитку, оскільки в Україні їх не можна вважати сучасними, беззаперечним, дієвими, тобто такими, що забезпечують інтереси абсолютної більшості громадян. Для кардинального розв'язання накопичених проблем та усунення радикальних глобальних протиріч є нагальна проблема заміни наукової парадигми, що протягом багатьох десятиріч слухняно служила капіталістичній системі господарювання... по суті перестав працювати могутній та безвідмовний фундаментальний механізм капіталістичної системи – «невидима рука ринку», що впродовж двох століть безжалісно і майже автоматично відсіював недієздатне, неконкурентне й давав дорогу новим споживчим властивостям [3, с.93,94]. Вирішення саме цього важливого завдання аграрної сфери повинна забезпечити наука, керуючись при цьому світовими тенденціями розвитку, глобалізаційними та інтеграційними процесами. Зважаючи на таку постановку завдання вченими пропонується посилити роль і участь держави у вирішенні завдань, які постають перед нею в умовах функціонування ринкової моделі господарювання. Йдеться про модернізацію розвитку аграрного сектора, формування нових цінностей, імплементацію новітніх функцій держави відповідно до вимог сучасності, світових тенденцій. Наукові основи державної програми модернізації полягають і в урахуванні нею глибоких змін у співвідношенні між державою і ринковим регулюванням економіки, перетворенні держави на головного стратега модернізації економіки і суспільства, а планування – на визначальний засіб регулювання економіки [4, с.28]. Особливо важлива роль нині відводиться науковим дослідженням у зв'язку з кінцевою метою, ціллю діяльності вітчизняного аграрного сектора, які, на думку, багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців повинні бути спрямовані на вирішення суспільних, а не приватних інтересів.

Розв'язання завдань, що постають перед вітчизняним сільським господарством стане можливою не лише завдяки підвищенню ролі та значущості науки в процесі розвитку аграрного виробництва, а й побудови (раніше розірваних) взаємозв'язків між науковими інституціями, навчальними закладами та безпосередніми споживачами наукового продукту. Зазначена проблема не знайшла достатнього висвітлення в наукових публікаціях і тому потребує додаткових досліджень.

Постановка завдання. Дослідити причини послаблення взаємозв'язку науки і аграрного виробництва. Запропонувати механізм відновлення взаємовідносин між науковими інституціями та суб'єктами господарювання аграрної сфери.

Результати дослідження. Наукові дослідження, світовий досвід організації процесу відтворення земельних ресурсів у аграрному секторі засвідчують про те, що перспектива успішного розвитку сільськогосподарської сфери економіки цілком і повністю залежить від рівня участі в цьому процесі науки. Саме наука, інтелект, знання є тим наріжним каменем, який здатний подолати продовольчу кризу, забезпечити населення планети продуктами харчування. Дослідження засвідчують, що в Україні аграрний сектор практично вичерпав свої можливості розвитку на теоретичних та методологічних засадах, які були започатковані ще на підвалинах командно-адміністративної системи господарювання. Йдеться про домінування практики недооцінки аграрного сектора в сфері національної економіки. Сільське господарство продовжує функціонувати як галузь-донор, галузь, що є відсталою, неосновною. Саме цим, очевидно пояснюється деструктивна динаміка надходження інвестицій у основний капітал України (табл.1).

Таблиця 1

Індекси інвестицій в основний капітал в Україні за роками [5, с.4]

	1990	2000	2008	2009	2010	2011
Усі інвестиції в основний капітал, (1990=100%)	100,0	25,2	85,4	50,0	49,7	60,8
Сільське господарство	100,0	4,2	32,9	16,4	19,1	25,2
Частка сільського господарства	21,3	3,6	8,2	7,0	8,2	8,8
Індекси прямих іноземних інвестицій, (2000=100%)	-	100,0	924,2	1035,2	1156,6	1315,2
Сільське господарство	-	100,0	1019,3	1101,3	1058,0	1032,2
Частка сільського господарства	-	2,0	2,2	2,2	1,9	1,6

Таким чином частка інвестицій, які спрямовувалися в основний капітал, включаючи земельні ресурси сільського господарства не є достатньою щоби забезпечити їх належне використання, збереження, покращення та охорону. Недостатні обсяги інвестування значно знижують попит власників і користувачів земель АПК на продукти інноватики. Як результат, наукові інституції, які займалися генезисом інноваційних продуктів втратили споживачів новації. Утворилося своєрідне замкнуте коло, яке могла би розірвати держава, поліпшивши, передусім фінансове забезпечення і наукових установ і виробників сільськогосподарської продукції.

Однак фінансування наукових інвестицій за рахунок державного бюджету в Україні продовжує залишатися мізерним. Ніколи ще в історії незалежності України бюджетні витрати на наукові дослідження і розробки не сягали передбачених Законом 1,7% ВВП. Як свідчить світовий досвід, при показнику нижче 0,4% ВВП наука в країні може виконувати лише соціокультурну функцію... тільки при витратах, що перевищують 0,9% ВВП, вмикається її економічна функція [6]. Складність полягає в тому, що фінансова допомога

держави, як правило, позбавлена чітко встановленого порядку, системності, обов'язковості щодо потреб фінансування аграрного сектора. В останні роки державне фінансування в абсолютному вимірі зросло, але воно має значною мірою разовий, субсидій ний характер. Дії Уряду і місцевих органів влади є рефлекторними, а заходи і цільові витрати залишаються фрагментарними [7, с.4]. Означене повною мірою стосується державного фінансового забезпечення процесів використання, збереження, покращення та охорони сільськогосподарських земель. Фінансування потреб аграрного сектора, проводиться державою, як правило, у зв'язку з виникненням форс-мажорних подій. Саме такі засади державного фінансування властиві нині науковій сфері, освіті. Йдеться про те, що наукова сфера (продуценти інноваційних продуктів) і абсолютна більшість власників і користувачів земельних ресурсів (споживачі наукової продукції) із-за недостатньої урегульованості, необов'язковості фінансової підтримки держави не можуть налагодити належного взаємозв'язку між собою. Кожен з них організовує забезпеченість фінансовими ресурсами самотужки. Як результат, мають місця масове закриття науково-дослідних установ, скорочення наукових кадрів, банкрутство дрібних і середніх аграрних верств.

Означене переконливо засвідчує про потребу пошуку нових джерел фінансування. В умовах обмеженості внутрішніх ресурсів (особливо фінансових), вирішення проблеми достатнього фінансування наукової та інноваційної сфер діяльності, яка в Україні в розрахунку на душу населення у 5-8 разів менше, ніж в країнах світу, вимагає пошуку перспективних джерел фінансування науково-технічної сфери і створення інновацій та їхнього ефективного використання у виробництві [8, с.91].

Дослідження засвідчують, що в Україні лівову частку державної фінансової допомоги одержують великі сільськогосподарські підприємства, агрохолдинги, корпоративні агрогосподарства. Всі інші агроформування, зокрема фермерські господарства, виробничі кооперативи, господарські товариства, домогосподарства не отримують достатньої фінансової підтримки. Особливо це стосується господарств населення.

Слід зазначити, що в європейських країнах вироблена практика підтримки домогосподарств в основу якої покладена товарність сільськогосподарської продукції, мотивація до її зростання. Максимальний розмір субсидії на одне ОСГ має бути встановлений відповідно до технологічно прийнятого рівня витрат, необхідних для ведення аграрної діяльності ОСГ. Субсидування може здійснюватися за принципом 3+2, за яким після трьох років фінансування ОСГ може продемонструвати певний прогрес у досягненні мети, тобто виконати проміжне завдання (в Румунії, наприклад, 20% зростання обсягів товарної продукції) [9, с.91]. В Україні поки що не вироблено алгоритму організації фінансової допомоги господарствам населення. Нині на однакових засадах підтримки знаходяться домогосподарства, що зуміли налагодити земельне господарство відповідно до вимог ринкової моделі господарювання та ті, які організовували його без залучення у відтворювальний процес інноваційний продуктів. Вважаємо, що запровадження фінансової допомоги держави,

місцевих органів самоврядування має слугувати мотивацією розвитку, комерціалізації господарств населення, організовуючи при цьому земельне господарство завдяки використанню новітніх досягнень науки. Передусім це стосується заходів поліпшення рівня механізації виробництва, впровадження нових сортів і порід, концентрації земельних ділянок з метою зменшення транспортних витрат, доступу до ринку [10]. Разом з тим, ми далекі від думки, що фінансову допомогу слід надати всім домогосподарствам, оскільки значна частина з них не лише фінансово, а й фізично, професійно, організаційно, морально не зможе організувати відтворювальний процес застосовуючи новачії. У зв'язку з цим доцільним є виокремити такі господарства в окрему групу. Розв'язання цього завдання, на нашу думку, слід доручити місцевим органам влади, оскільки саме вони знають і володіють інформацією щодо організації використання та охорони земельних ділянок господарствами населеннями, фермерами тощо. Крім цього, в окрему групу слід виділити господарства, які при належній фінансовій допомозі зможуть організувати відтворення земель на засадах інноватики.

Найбільш значущою та важливою складовою оптимізації землеволодіння та землекористування є проведення заходів по об'єднанню та централізації земельних ділянок тих власників, які не можуть організувати земельне господарство на засадах інноватики, навіть незважаючи на одержання фінансової допомоги держави. Йдеться про потребу збільшення землекористування, пошук нових власників і користувачів земельних ділянок, які зможуть організувати відтворення аграрних угідь на засадах ринкової моделі господарювання.

Пропоновані організаційні заходи, тісно корелюють з відносинами приватної власності, вилученням земельних ділянок в значній частині нинішніх дрібних власників. Разом з тим, зважаючи на те, що основне призначення землі генерувати продукцію сільського господарства, вилучення земель у цієї групи селян не можна вважати порушенням права на приватну власність. Слід враховувати також, що земля є живим організмом, а тому до неї не можна застосовувати теоретичні та методологічні засади приватизації, що стосуються предметів неживої природи. Земля є вічною субстанцією й тому потребує побудови нетривіальних відносин власності до неї.

Концентрація й централізація земельних ділянок слугуватимуть передумовою формування нових агрогосподарств, які зможуть організувати використання та охорону земель на засадах новітніх досягнень науки і техніки. При цьому, об'єктивно буде відновлено втрачені взаємозв'язки між науковими інституціями та виробництвом. Інакше кажучи, на ринку знову будуть присутні продуценти наукового продукту та покупці новачій, що слугуватиме покращенню фінансування потреб науково-дослідних установ та забезпечити імплементацію наукового продукту до використання, збереження, покращення та охорони земель АПК.

Розрив взаємозв'язків між наукою і аграрним сектором призвів також до втрати споживачів кадрів. У дореформеному періоді між аграрними навчальними закладами було налагоджено достатньо прозорий і тісний зв'язок,

який, як зазначалось вище, втрачено. Мізерним по відношенню до минулого залишається державне замовлення на випускників аграрних вишів. Саме тому, більшість навчальних закладів аграрного спрямування функціонують у стані невизначеності, недофінансування. Зрозуміло, що в такому середовищі вони довго працювати не зможуть. Недостатність фінансового забезпечення, зменшення кількості молоді, яка бажає отримати сільськогосподарські прогресії, інші негаразди призвели до того, що значна частина професорсько-викладацького складу скорочується. Вітчизняна наука втрачає наукові кадри.

Більш ніж очевидно, що відновлення взаємозв'язків між науковими інституціями, навчальними закладами та реальним аграрним сектором потребує диверсифікації джерел фінансування. Особливу увагу слід звернути на власні кошти суб'єктів господарювання. Дослідження, а також офіційні дані Державної служби статистики засвідчують, що питома вага власних джерел фінансування є незначною. Особливо це стосується домогосподарств, фермерів, виробничих кооперативів. Більшу частину коштів, яка генерується безпосередніми виробниками аграрної продукції отримують підприємства переробної сфери, посередники тощо. Первинні виробники сільськогосподарської продукції отримують лише 30-40% виручки від кінцевої (роздрібною) ціни за вироблену ними продукцію, тоді як в інших країнах з розвинутим сільським господарством на їхню частку припадає 50-70% і більше [11, с.10]. В зв'язку з цим доречним і обов'язково необхідним кроком регуляторної політики держави залишається потреба упорядкованості ціноутворення, усунення дискримінації й ножиців цін на продукцію, що виробляється дрібними власниками і користувачами земельних угідь АПК. Йдеться про заходи гармонізації вітчизняного ціноутворення до тих критеріїв, які використовує абсолютна більшість країн Європи. Завдяки упорядкуванню цін збільшаться фінансові надходження суб'єктів господарювання в аграрному секторі, що, в свою чергу призведе до зростання попиту на інноваційні продукти, які продукуються науковими і навчальними закладами. Саме таким чином вдається відновити втрачені взаємозв'язки між наукою і виробництвом.

Висновки. Досвід функціонування аграрного сектора в багатьох країнах засвідчує, що єдиним шляхом його розвитку залишається інноваційний. Саме наукова продукція, що генерується науково-дослідними інституціями, вченими вишів зможе забезпечити вирішення завдань досягнення стабільності сільськогосподарського сектора, нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції і продовольства. Йдеться про безальтернативний напрямок розвитку вітчизняного аграрного сектора, який потрібно утвердити в Україні. Ретроспективний аналіз засвідчує, що чинна модель розвитку вітчизняного аграрного сектора (ринкова) не забезпечує належну організацію наукового супроводу відтворювального процесу. Більше того аграрна та земельна реформи в АПК значно ускладнили можливості імплементації досягнень науки і техніки в сільськогосподарський сектор економіки. При цьому втрачено взаємозв'язки між науково-дослідними інституціями та сільськогосподарськими підприємствами. Дослідження засвідчують, що основними причинами розриву взаємовідносин між наукою та

аграрним сектором стало надмірне подрібнення земельних фондів колишніх сільськогосподарських підприємств, недостатня державна підтримка продуцентів наукової продукції (науково-дослідних установі вишів), деструктивність організації землеволодіння та землекористування тощо. Нині споживачами наукової продукції в сільському господарстві України є, в абсолютній своїй більшості, великі агрогосподарства (агрохолдинги). Однак використання ними новачій не відповідає вимогам усього суспільства, оскільки відтворювальний процес спрямовується ними для задоволення лише власних бізнесових інтересів.

Відновлення втрачених взаємозв'язків аграрного сектора з науковими інституціями, навчальними закладами потребує проведення наступних заходів: провести заходи по об'єднанню, централізації, концентрації земель дрібних сільськогосподарських підприємств, включаючи домогосподарства; створити на цих землях нові сільськогосподарські підприємства державної, приватної власності, а також кооперативні господарства, які би організовували відтворювальний процес із обов'язковим використанням інноваційних процесів; збільшити обсяг надходження інвестицій за рахунок власних і залучених джерел; забезпечити зростання дохідності тим господарств, які забезпечують зростання товарності аграрного виробництва; забезпечити державну допомогу сільгосппідприємствах, які організовують земельне господарство, виробництво сільськогосподарської продукції, використовуючи при цьому продукцію наукових установ.

Ці та інші заходи слугують передумовою відновлення зв'язку між наукою й аграрним сектором економіки.

Література

1. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. - М.:Прогресс,1992.-232 с.
2. Панасюк Б. Я. Природні процеси і людство / Б. Панасюк // Економіка АПК.-2009.-№7.-С.24-34.
3. Кириленко І. Г. Контури глобального три-Е (економіка – енергетика – екологія) майбутнього та перспективи України / І. Г. Кириленко // Економіка АПК.-2012.-№8.-С.93-103.
4. Чухно А.А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. А. Чухно // Економіка України : політико-економічний журнал. - 2012.-№10.-С.24-33.
5. Пасхавер Б. Й. Основні проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва / Б. Й. Пасхавер, Л. В. Молдаван, О. В. Шубравська // Економіка АПК.-2012.-№9.-С.3-9.
6. Лідія Суржик. Капутологія для всіх, або Наука—влада—бізнес: лебідь, щука і рак? // Дзеркало тижня.-2013.-№12(109).
7. Удосконалення системи управління відходами в Україні в контексті Європейського досвіду / В. С. Міщенко, Г. П. Виговська, Ю. М. Маковецька і ін.-К.:«Лазарит-Поліграф»,2012.-120 с.
8. Федулова Л. І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України / Л.І.Федулова // Економіка і прогнозування.-2012.-№1.-С.87-100.

9. Бородіна О. М. Комерціалізація особистих селянських господарств як напрям підвищення доходів сільського населення / О. М. Бородіна, І. В. Прокопа, С. В. Кирилюк // [Економіка і прогнозування](#).-2012.-№3.-С.79-91.
10. S. Davidova, L. Fredrickson and A. Bailey Subsistence and Semi-Subsistence farming Households in Selected EU New Member States / University of Kent, 2009.- 23 p.
11. Ковтун О. І. “Інноваційні стратегії підприємств: теоретико-методологічні засади” / О. Ковтун // *Економіка України*.-2013.-№14.-С.44-56.
12. Присяжнюк М. Про необхідність і напрями поглиблення аграрної реформи / М. Присяжнюк, П. Саблук, М. Кропивко // *Економіка України*.-2012.-№6.- С.4-12.
13. Лупенко Ю. О., Кропивко М. Р. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю. Лупенко, М. Кропивко // *Економіка АПК*.-2013.-№7.-С.5-21.